

NOGLE GLIMT AF VISSE SIDER AF PROBLEMERNE OM UDDANNELSE OG LIGESTILLING I GRØNLAND

Af Kåle Rosing

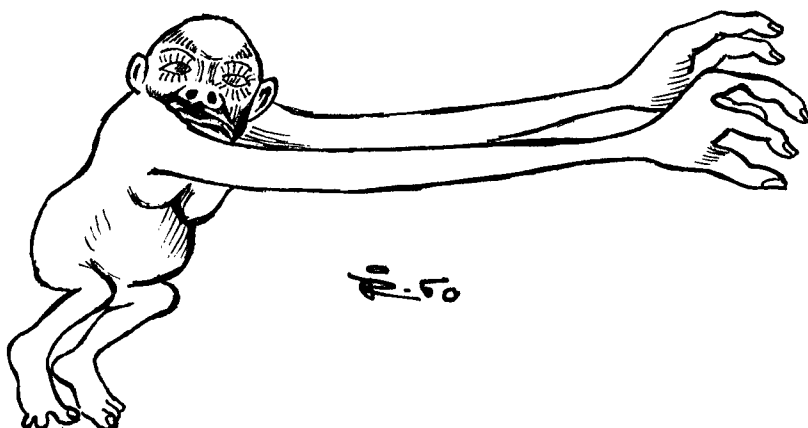
Når man kommer til Danmark efter igennem en årrække at have beskæftiget sig med de dagligdags problemer i Grønland, kan man komme ud for udtalelser om landet og dets befolkning, som – hvor modstridende de end lyder – taget hver for sig kan synes rigtige nok. Og som det altid er tilfældet har folk, hvis kendskab til Grønland er temmelig overfladisk, en patentløsning på rede hånd. Jo mindre kendskab til naturforholdene og den grønlandske psyke er, desto mere simpel og genial vil den løsning være, der bliver oprullet for en. Det er noget vi alle kender. Jeg vil derfor i det følgende forsøge at give nogle spredte billeder af enkelte sider af problemerne om uddannelse og ligestilling i Grønland, som man både i Danmark og Grønland måske er lidt tilbøjelige til at overse.

I den nyere tid har der været så mange opgaver at løse på alle områder, at det har været nødvendigt at antage arbejdskraft fra Danmark i stor stil, ikke mindst til de „mere ledende“ stillinger. Der er derfor ofte fra unge grønlænderes side anket over, at de ikke straks kan overtage sådanne ledende stillinger, idet deres tilsyneladende udmærkede argument er, at de har nøjagtig den samme uddannelse som danske i samme stillinger. Ved omtalen af dette kildne spørgsmål skal jeg ikke gå nærmere ind på de grønlandske lærere, der er et kapitel for sig, og hvis placering i Grønland er så vigtig, at der må kunne findes en særlig løsning på dette problem. Desuden har mange af disse efterhånden opnået flere grader af ledende stillinger, ligesom der for disses vedkommende er dispenseret fra det ulyksalige fødestedskriterium.

Inden vi går over til en omtale af utilfredsheden og den kritik, der fra forskellige side kan forekomme i den nyere tid, må vi lige kaste et blik tilbage på de oprindelige eskimoers uddannelse. Dengang var livet – omend hårdt og særdeles krævende – ikke så kompliceret som nu, og der fandtes kun to almindelige uddannelsesformer: Drengenes uddannelse til fangstmænd og pigernes til husmødre. Det var i virkeligheden for begge kategoriers vedkommende en meget speciel og samtidig vidtrækkende uddannelse, der krævede et overordentligt stort kendskab til naturens omskiftelser,

fangstdyrenes anatomi og levevis samt den mest fuldstændige udnyttelse af fangstdyrene og den dermed forbundne teknik. Det er klart, at ikke alle kunne være lige dygtige, og det førte da også til, at den dygtigste og mest fremsynede stiltiende blev anset som den ledende på sin boplads; men det krævede ikke alene lederegenskaber, men også stor erfaring.

En helt anden uddannelsesvej, man kunne gå udover de ovennævnte, var for nogle drenges vedkommende en videre uddannelse til åndemaner (angákok). De første missionærer i Grønland (og iøvrigt helt op til begyndelsen af dette århundrede) anså ganske simpelt åndemanerne for bedragere, der benyttede sig af bopladsfællernes naivitet til at tilrane sig magten på sin boplads. Det må vist karakteriseres som et forståeligt, men meget ensidigt synspunkt; men det viser dog, at man anså åndemanerne for mere intelligente end de øvrige. I virkeligheden blev åndemanerlærlingene nemlig udvalgt med stor omhu af deres kommende lærere, idet der ikke alene krævedes visse evner, men også både karakterstyrke og stor tålmodighed, da uddannelsen som regel var langvarig. Der krævedes for det første den almene viden, andre fangere måtte være i besiddelse af, men desuden krævedes der, foruden intelligens og koncentrationssevne, mediumistiske eller clairvoyante evner. Når hertil kom en lang uddannelsesetid, i nogle tilfælde helt op til 10 år, vil man se, at det ikke var helt ligetil at uddanne sig til åndemaner, og det er da også naturligt, at den største åndemaner blev bopladsens ledende personlighed. Naturligvis var der en hel del „små“ åndemanere, der under deres seancer kunne underholde bopladsfællerne med bugtaleri og forsøg på forudsigelser o lign.; men de må ikke forveksles med de virkelige åndemanere, lige-

„Små“ åndemanere må ikke forveksles med de virkelige åndemanere.
Tegning: Jens Rosing.

som man ikke må forveksle de såkaldte fakirer i Indien, der optræder for turister, med de virkelige fakirer, hvis særlige evner man ikke uden videre kan afvise.

Visse kvinder (særlig ældre kvinder) kunne optræde som hekse, men de havde ikke gennemgået en grundig uddannelse sådan som åndemanagerne, idet de hovedsagelig havde lært visse triks, hvormed de i det skjulte forsøgte at øve trolddom især af ødelæggende art og oftest som følge af misundelse.

Det foregående var et glimt af grønlænderen i gamle dage, og skal man i denne forbindelse ganske kort omtale deres egenskaber, må de positive blive, at de var særdeles hårdføre, og at de havde store evner til at indleve sig i såvel naturens orden som fangstdyrenes omskiftelige liv og derigennem erhvervet sig en grundig praktisk og teoretisk viden. Af de mere negative egenskaber kan nævnes mangelen på evnen til planlægning på længere sigt samt den almindelige passivitet hos menigmand. De store åndemanager indtog dog her en særstilling.

Grønlænderen af i dag er ganske anderledes, omend der stadig kan spores nedarvede træk, således som jeg i en tidligere artikel har gjort mig til talsmand for. Den unge grønlænder, til tider højrøstede, krav på i kraft af sin uddannelse at overtage sådanne stillinger som formænd, afdelingsledere, overassistenten o. lign. samt krævene om en let og smertefri adgang til at etablere sig som private næringsdrivende, håndværksmestre m. m. er ikke noget karakteristisk grønlandsk, men skyldes sikkert for en stor del den større frimodighed, der har sit ophav i det stadig større islæt af europæisk arv og europæisk påvirkning, og naturligvis ikke mindst den bedre uddannelse. Disse unge grønlændere må imidlertid til stadighed huske på, at heller ikke alle danske med den samme uddannelse til enhver tid kan overtage de nævnte eller lignende stillinger. Der vil altid blive krævet, at der foruden den egentlige læretid gennem det efterfølgende arbejde vises, at man har de nødvendige evner og den nødvendige stabilitet og vilje til at kunne påtage sig et ledende arbejde, og dette er et krav, der vil blive stillet overalt. Når dertil kommer, at der for at være leder — hvad enten det drejer sig om et arbejdshold, et kontor eller en institution — kræves en vis erfaring, som man i almindelighed kun kan tilegne sig gennem et vist åremål, vil det være klart, at man ikke uden videre kan kræve en sådan stilling, udelukkende fordi man er grønlænder og har en faglig uddannelse eller tillæring bag sig. Det skal dog her understreges, at der gennem årene har været adskillige grønlændere, der har været de nævnte stillinger voksen, måske endog bedre end nogen anden med specialuddannelse, men det er fordi de har været i besiddelse af de omtalte evner og erfaringer, der må være en absolut betingelse. Det må betegnes som en misforstået favorisering, når man i nogle tilfælde overlader stillinger eller virksomheder til grønlændere, om hvem man er i tvivl, hvorvidt de er opgaven voksen. Det bevirker nemlig i flere tilfælde, at det senere viser sig, at de på det nævnte tidspunkt ikke havde den nødvendige erfaring (f.

[illegible]

Foto: Helge Christensen

eks. i administrativ eller økonomisk henseende), så at de „knækker halsen“ på opgaven og dermed stemples som uegnede. Det er både synd og skam, at noget sådant overgår mennesker, som måske i løbet af nogle år kunne have erhvervet sig den nødvendige ballast til at påtage sig et hverv, hvortil de i virkeligheden har både lyst og evner. Derimod må det være en selvfølge, således som man også nu er inde på, at grønlændere bør foretrakkes fremfor danske eller udlændinge til stillinger i Grønland, når uddannelse og øvrige kvalifikationer ellers er lige. Og det vil være en endnu større selvfølgelighed, når talen er om præster og lærere, der er dobbeltsprogede. Hermed kommer vi til at berøre sprogsprogs spørgsmålet og det upopulære fødestedskriterium.

Et møde mellem to i bund og grund så forskellige sprog som dansk og grønlandsk vil selvfølgelig skabe problemer. I kolonisationstiden var problemet ikke så stort. Når man dengang rejste til Grønland, var det som regel for et længere åremål, og det var endvidere en nødvendighed i ens arbejde at kunne grønlandsk for at være i stand til at gøre sig forståelig. Kontakten mellem de to befolkningsgrupper blev som følge deraf dyberegående end i den nyere tid. Det var naturligt for de udsendte kolo-

nibestyrere, assistenter, læger m. fl. at lære grønlandsk. Det var ikke alle, der var lige perfekte i dette vanskelige sprog, men mange var virkelig dygtige, og alle var i stand til at forstå grønlandsk og gøre sig forståelig på landets sprog. For en grønlænder vil det rent umiddelbart synes naturligt, at de udsendte sætter sig ind i landets sprog, men i denne henseende er det gået sørgeligt tilbage. Bortset fra præster og de ældre handelschefer er der kun ganske enkelte, der behersker sproget nogenlunde, og i betragtning af det store antal danske, der nu har beskæftigelse i Grønland, er det – i hvert fald set fra et grønlandsk synspunkt – et sørgeligt lille antal, der interesserer sig for sproget. Fra myndighedernes side er der gjort meget for de udsendes adgang til undervisning i sproget, men kun et fåtal (når lige undtages de udsendte lærere) benytter sig af denne adgang. Denne situation kan man hårdt og brutalt erklære for noget af en falliterklæring, men man må dog retfærdigvis henvise til de meget forskellige omstændigheder før og nu. Som en vis undskyldning kan tjene, at de yngre danske, der i dag rejser til Grønland, i modsætning til tidligere ikke er indstillet på en livsstilling deroppe og derfor ikke som før har den samme interesse for en sproglig kontakt med befolkningen, ligesom nogle af de udsendte har en del af deres fritid optaget som lærere ved aftenundervisning, kursus m.m. Endvidere kan grønlænderne mere og mere dansk, hvilket atter medfører, at nødvendigheden af at lære grønlandsk ikke er så presserende som tidligere.

Inden vi forlader sprogproblemet, må vi lige betragte det fra en anden synsvinkel, nemlig grønlændernes tilegnelse af det danske sprog. Det må her erindres, at det for en voksen grønlænder er lige så svært at lære dansk som for en dansker at lære grønlandsk. Men alle vil sikkert også være enige om, at jo yngre man er, desto nemmere har man ved at tilegne sig et sprog. Alle er også enige om, at det danske sprog for grønlænderne er nøglen til dygtiggørelse på alle områder. Det synes derfor at være en misforstået hægen om grønlandsk nationalfølelse, når nogle – sikkert velmenende – danske politikere med megen veltalenhed modsætter sig, at de grønlandske børn fritages for faget grønlandsk de to første skoleår. I dette spørgsmål bør der lyttes til de erfarne skolefolk i Grønland, ikke mindst de grønlandskfødte, hvis erfaring bør tillægges den største vægt. Det grønlandske sprog vil ikke lide nogen skade, hvis man først påbegynder undervisningen et par år senere end før i tiden, tværtimod.

Ovenfor har jeg ganske let berørt fødestedskriteriet, og man kan ikke undgå at komme ind på dette omdiskuterede spørgsmål, når talen er om ligestilling i Grønland. Spørgsmålet har nemlig sin meget store psykologiske betydning, ikke mindst i det nødvendige samarbejde mellem danske og grønlændere. Jeg vil her se bort fra de økonomiske betragtninger, der med fuld ret er blevet fremført, og som følge af hvilke landsrådet har indset nødvendigheden af at opretholde et passende lønniveau (hvorved jeg forstår, at den almindelige levestandard under de nuværende forhold ikke med rime-

lighed bør overstige levestandarden i Danmark). Det, man vil bort fra i Grønland, er jo, at ens aflønning skal rette sig efter ens fødested. Ønsket er ganske naturligt, men vil være endnu mere vægtigt, hvis man studerer baggrunden nærmere. Som før nævnt var der i kolonitiden ikke noget større sprogproblem, og med hensyn til besættelse af højere stillinger var der faktisk heller intet problem, idet disse i de fleste tilfælde var forbeholdt danske. Dette var så indarbejdet og den almindelige adgang til uddannelse så mangelfuld, at man tog det for en given ting, der ikke kunne røkke ved. Danskerne privilegier, ikke alene i lønmæssig, men også i andre henseender, var dog så iøjnefaldende, at der ganske naturligt oparbejdedes en mindreværdsfølelse, selvom det hørte til undtagelserne, at den kom til udbrud. Imidlertid er det sådan, at en følelse af mindreværd vil gnave mere, og enkelte ubetydelige tilfælde af forskelsbehandling på grund af ens afstamning eller hudfarve vil blive husket længere end noget andet. Det kan selvfølgelig være vanskeligt at gennemføre en fuldstændig ligestilling uden at havne i den anden grøft. Men det er vigtigt, at der ikke gøres nogen forskel alene på grund af afstamning eller hudfarve. Det vil måske være vanskeligt for en dansker i Grønland at sætte sig ind i, hvad der kan forårsage en følelse af forskelsbehandling, men det kan måske bedst illustreres med et par eksempler.

En grønlandsk dreng bliver sendt på skole i Danmark. Den første tid vækker han en vis opsigt, og nogle af skolebørnene kalder ham „neger“. Selvom han hurtigt falder til og får sig mange gode venner, vil han aldrig glemme de bemærkninger, han har opfattet som nedsættende på grund af hans hudfarve, og det kan måske senere hen forårsage en oppositionstrang eller trang til selvhævdelse, når han kommer ud for vanskeligheder.

En mørkhudet grønlander med en god uddannelse bag sig opnår en god stilling i Grønland. En dag, mens institutionens chef er ude at rejse, kommer en dansker fra et anløbende skib for at spørge efter chefen. På institutionens kontor befinder den omtalte grønlander sig sammen med en anden mørkhudet grønlander, samt en ung lyshåret dansk maskinskriverske og en meget lys og europæisk udseende grønlander. Danskeren går hen og hilser på den unge dame og den europæisk udseende grønlander, men ikke på de to andre.

De nævnte eksempler er ikke andet end ganske almindelig skolebørnsbarmhjertighed og tankeløshed hos den voksne og burde i virkeligheden ingen betydning have.

Men det sætter sig fast hos den, der har været ude for det, og for barnets vedkommende langt mere end et par uretfærdige lussinger af læreren i skolen, idet denne behandling får drengen til at føle sig på lige fod og solidarisk med de andre. På samme måde bør man søge at behandle grønlandere og danske lige, både under selve uddannelsen og senere, og ikke – som det kan ske under bestræbelserne for ikke at gøre forskel – være særlig eftergivende ved besættelse af stillinger, hvor der kan være tvivl

om kvalifikationerne, idet det som tidligere nævnt kan blive til skade for den pågældende i den sidste ende.

Landsrådets interne forhandlinger om indførelse af fødestedskriteriet kendes ikke, men man må formode, at det er blevet stillet overfor absolutte alternativer, hvorefter man har valgt det mindste af to ondt. Reaktionen i Grønland er blevet så meget kraftigere, som der årene forud var slået på stortromme om, at grundloven nu også omfattede Grønland, og at grønlænderne også dermed i fremtiden blev ligestillet med dem, der med et noget søgt udtryk kaldes „Syddanske“. Fødestedskriteriet har i Grønland psykologisk set haft en meget uheldig virkning, sikkert mere end hvis man havde bibeholdt det tidligere 10 års danmarksopholds-kriterium, der kun favoriserede en forholdsvis lille gruppe *grønlændere*. I Grønland vil befolkningen uvægerligt se på fødestedskriteriet på den måde, at indførelsen af det principielt har sat grønlænderen i en lavere klasse uanset uddannelse og kvalifikationer. Dette vil blive følt af grønlænderne, selvom der er adgang til dispensation, og selvom også enkelte danske børn falder ind under dette kriterium. Det må derfor hilses med glæde, at man allerede nu synes at påbegynde det vanskelige arbejde med at finde en acceptabel erstatning, således at man undgår at oparbejde et mindreværds-kompleks hos den veluddannede del af befolkningen med de deraf følgende uoverskuelige konsekvenser.